

Й. Райнхарт (Вена)

Хорватская традиция апокрифа Прение Иисуса с дьяволом (ВНГ 812f-g).

0. Издание греческого текста: Vassiliev 1893, 4-8, 8-10; Casey – Thomson 1955, 50-53, 53-55.

1. Греческие рукописи

1. Hagion oros, Lavra H 206 (XVI в.)
2. Milano, Biblioteca Ambrosiana, C 092 sup. (XIV в.)
3. Real Biblioteca, Escorial, Ψ. IV. 07 (XIV-XVI в.)
4. Venezia, Biblioteca Marciana, II 042 (XIII, XIV в., Изд.: Vassiliev 1893, 4-8; Casey – Thomson 1955, 50-53) й
5. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Hist. gr. 67 (XIV в., Изд.: Vassiliev 1893, 8-10; Casey – Thomson 1955, 53-55)
6. Jerusalem, Patriarchikē bibliothēkē, Panagios taphos gr. 66, XV-XVI в., Перевод на английский язык: Bonar – Čéplö 2023, 53-64)

2. Славянские рукописи

1.а. Среднеболгарские рукописи

1. Cod. Vindob. slav. 152/137, 177r-178v (Birkfellner 1975: 258-261, Изд.: Радченко 1903, 196-198)
2. Sinai 34, 290v-303v (Христова 2009: 42-44, № 9; XII-XIII в., Изд.: Милтенова 2016, 31-33, Перевод на английский язык: Bonar – Čéplö 2023, 53-64)
3. София, Народная библиотека, № 433 (629), 101-105v (Santos Otero 1981, 159; XVI в.)

1.б. Сербские рукописи

1. Манастир Никољац, №52, 66а-71а (Јовановић 2005, 532, 1485-1495, Изд.: Јовановић 2021, 96-115, Перевод на сербский язык: Јовановић 2005, 97-102)
2. Народна библиотека Србије, № 760, 61а-68б (Јовановић 2005, 532, Начало XVI в.)
3. Народна библиотека Србије (Стара збирка), № 273, 127б-143а (Јовановић 2005, 532, рукопись была уничтожена в 1941 г., XVII в., Изд.: Новаковић 1884)
4. Цавтат, Богишићев архив, № 15 (Јовановић 2005, 532; XVI/XVII в.)
5. ХАЗУ, Ша43, 186а-191б (Јовановић 2005, 532; Агапијевац; XVI/XVII в.)
6. Вена, Национальная библиотека, №149, 113-117v (XVI в.)
7. Прага, Национальный музей, IX.Н.16, 227-231 (1646; Изд.: Polívka 1890)
8. София, Народная библиотека, № 326 (509), 41-45 (XVII в., Јовановић 2005, 532)

1.в. Восточнославянские рукописи

1. РНБ, Ф. А. Толстой, Отд. II 229, Q. XVII, № 82, 528-551 (1602; Изд.: Тихонравов 1863)
2. Львов, Рукопись Теодора з Дубивця, 83-88 (XVI/XVII в.; Santos Otero 1981, 158, Изд.: Франко 1898)
- 3, ГИМ, Собрание Уварова (XVIII в., Santos Otero 1981, 158; Изд.: Тихонравов 1863)

4. Львов, Рукопись Илли Яремецкого-Билачевича, 87-91 (Santos Otero 1981, 158, Изд.: Франко 1898)

1.г. Хорватские рукописи

1. Лоскутки, ХАЗУ, Frag. glag. 80 (XIV в.; Štefanić 1969, 50-51)

2. Berčićev zbornik/РНБ, № 5 (XV в.) X

3. Oxfordski zbornik (XV в., Tadin 1953)

4. Zbornik duhovnog štiva, ХАЗУ, IV a 48 (Конец XV в., Štefanić 1970, 23-28) ЪЫ

5. Žgombičev zbornik/Сборник Жгомбича, ХАЗУ, VII 30 (XVI в., Štefanić 1970, 40-45)

2. Содержание лоскутков (ХАЗУ 80)

1a. rěv' se d'ěv(a)l'ь гече что / se estь g(ospod)i гече же i(su)сь vni/di d'ěvle da vidiši

r/.....koli... – Sin34, 76r17-19 и ѡзрѣ са днѣволь' и рѣ что се ги' и рѣ нѣь вьниди

днѣволе да видиши' и рѣ днѣволь' ги колико] Oxf i uz'ri se d'ěv(a)l' i r(e)če ča to bi I

r(e)če I(su)s' tebi e tamo poiti i niže va t'mu i v'sim' ki tebi služe. I r(e)če d'ěv(a)l'

kolika e(stь) propast' ova.)] Berč I r(e)če b(og)u g(ospod)i ča se e(stь) I r(e)če

b(og)ь vni di d'ěvle da vidiši. I r(e)če d'ěv(a)l'ь g(opod)i kolika e(stь) glubina sič]

IVa48 I r(e)če d'(ě)v(a)l' čto se e(stь). I r(e)če i(su)s tu e(stь) t(e)bě poiti i s tvoimi

slugami i v'sěm' (!) ki tvoě dela čine/ I r(e)če d'ěv(a)l' koliko gluboko e(stь)]

Žgomb i reče d'ěval čto sie est i reče nemu i(su)s tu est tebe vni di i vsem ki tvoě dela čine i reče d'ěval koliko est // koliko goboka est

2a. gl...a. Reče emu i(su)сь...**junoša** осьмь на dese/to lě.. i vzmety ka/.....silě svoe – Sin34, 76v1-3 и рѣ нѣь елико **юноша** нмты 'лѣ' лѣ' и възметь камень протнѣж сналѣ своен']

Oxf I(su)сь r(e)če **dite** ot .ž. let pod'vignet kami do kolena i v'ržet' ga va nu doli tri

leta] Berč I r(e)če b(og)ь koliko more **otročē** imie .v. l(ě)ta kamen' pov(a)liti

prot(i)vu moči svoei] IVa48 R(e)če i(su)s/ ako **děte** od' sedam' l(ě)t vpusti kamik tri

l(ě)ta edva dna doleti.] Žgomb reče i(su)s **detič'** ki ima let .ž. i zdvignet kamik kolik

more nosit

Остальные отрывки не связаны с нашим апокрифом („Ostali odlomci pokazuju tekst koji se razlikuje od spomenutih tekstova apokrifa.“ Štefanić1969, 51), ср. напр. следующие отрывки:

3v:da...voru z(e)mlu ...lě ju/ ...i ravnu ěko i har/vna/

2с.: edina. i postavlju prěs/толъ moi iděže hotet' / raspeti e...tu te ima/мь осудити (?) v glubinu b/

3. Текстология

„The textual variations between the codices are so great that it has been considered that more than one translation was made (thus Ivanov, Casey, Georgiev, Shuvalov). However, as yet no

detailed comparative study of the Greek redactions and the Slavonic has been made and any conclusion would be premature.” (Thomson 1985, 88-89)

3.а. Отношение к греческому тексту

ισχύεσθε καὶ ἀνδρίζεσθε – Sin34 крѣпите сѧ и мѣжжѧнте сѧ] Vind137 крѣпите сѧ и

ствръжѧнте] Oxf ukrepite se i s'toite t'vrdo] Berč krěpimo se i ut'vrdimo se] IVa48

ukrepite se i stoite tvrdo] Žgomb ukrepite se i stoite tvrdo

οὐκ ἠθέλησα αὐτὸν προσκυνῆσαι – Sin34 не рачѣи его целовати ни поклонити сѧ емоу.]

Vind137 не рачнхъ емоу поклонити сѧ] Oxf ě ne tih' sazdaniě nega celovati ni pokloniti

se nemu ne tih'] Berč I ne hotih' mu se ě(zь) pokloniti] IVa48 Ě bo ne račih

sazdaniě ego celiv(a)ti ni pokloniti se emu] Žgomb az bo ne hoteh sazda...

negovemu pokloniti se

καὶ ἡμεῖς ποῦ φύγωμεν; ἀλλὰ δεῦτε[ας] φύγωμεν εἰς τὴν ἄβυσσ<σ>ον, ὅπως σωθῶμεν. –

Sin34 ѿт дѣемъ зде небозѣи стожщѣ: нж бѣжамъ въ пещеры и въ глѣбини.] Vind137 Ø]

Oxf česa čekamo da ne bižimo nebozi v propasti i v glubine] Berč g(ospodi) ča

hočemo nebozi kn(e)za n(a)š(e)go obisiše kamo hočemo idimo v' glubinu veliku.]

IVa48 čto čekamo běžimo v propasti i v glubini] Žgomb pobegoše v svoje propasti i

gubini

3.б. Пропуски хорватских списков

Sin34, 72г и ре къ Ѹченикомъ свонмъ алчимъ зде ѿ дни да прѣпримъ днавола] Vind137 заповѣда

оученикомъ свонмъ алкати ѿ. днен.] Ø: Oxf, IVa48, Žgomb] Berč: lacuna

3.в. Добавления хорватских списков

trimi is'kuš'nami is'kusiti ga hotiše. Prvo lakočmostiju. Drugo diku tače sl(a)vi. Treto

želen'em' imeniem' sega s(vě)ta] Berč: lacuna] IVa48 trimi iskusami iskusi ga prvo

lakomostiju drugo diku van'(ske) slave treto želēniem imēniē.] Žgomb trimi skušnami

iskušaše ga pervo lakomosiju (!) edeniē drugo tašče slavi ovoga s(vě)ta v (= 3)

želeniem Blaga ovoga s(vě)ta

3.г. Хорватская редакция

Oxf R(e)če nemu i(su)s' gore t(e)bi d'ěvle da o z'lobe hv(a)liši se prelas'tniče vsake riči.]

Berč I r(eče) i(su)sъ ljute t(e)be d'ěv'le k(a)ko strašan' esi v'simъ č(love)k(o)mъ.]

IVa48 R(e)če emu i(su)s gore t(e)bě d'ěvle da o zlobě hv(a)liši se prelast'niče

vs(a)koga č(lově)ka/] Žgomb reče že nemu i(su)s gore t... d'ěvle da o zlobe hvališi se

prelast...//] Sin34 и ре ісь горе тебѣ днаволе: јако прѣстникъ еси ты.] Vind137 и ре нѣсь. со горе тебѣ днѣволе.

Sin34 и ре днаволь: аще ти начнетъ члѣкъ съгрѣшати: и начнетъ дѣла моѣ творити: а твоѣ чести оставитъ и славы: бо ж то (к) тмоу створиши.] Vind137 да аще съгрѣшитъ члѣкъ твоѣ дѣло твора и твоѣ вола. а моѣ слава оставитъ.] Oxf R(e)če d'ěv(a)l' ako č(lov)ik' sagriši moč dela čine. a tvoč ne čině ča nemu učiniš'] Berč Ako li съgriši č(lově)kь. I r(e)če d'ěv(a)l'ь eda moč d(ě)la tv(o)ri i moju volju a tvoju sl(a)vu ostavi.] IVa48 R(e)če emu d'ěv(a)l' ako sagrěšit' č(lově)k moč dela tvore a tvoč ostavit' čto stvoriši emu.] Žgomb reče děval ako sagrešit č(love)k on čini moč dela a tvoč ostavla ča učiniš č(love)ku tomu

4. Лексика хорватских редакций

ради – сісь, (по-)срамити – postiděti, аще – ако, (съ-)творити – (у-)činiti, милостыня – almužno, побѣдити/ оделѣти – ргѣмоѣи, повелѣти – zapovědati, иже – ki, јако и – како, отвѣщати – отъgovoriti, ижеже – кьде

5. Текст в конце апокрифа, не принадлежащий к апокрифу

Oxf Ne čudite se brat'ě da g(ospod)ь d'ěvlu is'kusiti se poda i pri se š' nim' da to bi da mir' v'zdvignu se i s'nide na križ' nas' cič i snidě v' ad' n(a)s' cič'. V pos'te i v' m(o)litvah' prebivaite da budete pričes'tnici s(ve)tim' izbranim' b(o)žim ki postom' i m(o)l(i)tvami premogoše sa mir'. G(ospod)ь sp(a)s h(r)stь posti .k. (= 40) dni i .k. (= 40) noči i potom' is'kušen' bi ot d'ěvla i pru imi š' nim'. Post' i m(o)l(i)t(a)v' učini moiseš govorit' z' b(ogo)мь na gori sinaiči govori pos'tiv' .k. (= 40) d'ni. Post' .k. (= 40) dni i m(o)lit(a)v' ot sodomlan' i gomora sp(a)se pr(a)v(e)dnoga luta. Post' i m(o)l(it)va avrama sp(a)se // ot parauna. Post' i m(o)l(it)va sp(a)se noč v' kovčezi. Post' .k. (= 40) d'ni i m(o)l(it)va sp(a)se isaka ot ruki avrama otca ego. Post' .k. (= 40) d'ni i m(o)l(it)va osipa is tamnice ejupataiskie izvede. Post' i m(o)l(i)tva daniela v' rovi lavovi sp(a)se. Post' .k. (= 40) d'ni i m(o)l(it)va susannu ot nevin'ne smr'ti izbavi. Post' i m(o)l(it)va iliju v kolesnici vzdviže n(a) n(e)bo. Post' .k. (= 40) d'ni i m(o)l(it)va ěkimu i an'ni plod' da b(laženuju) mariju b(og)or(od)icu. Post' .k. (= 30) d'ni i m(o)l(it)va da(vi)da ot goličda i saula i ot vsěh' protivnik' izb(a)vi. Post' .k. (= 40) d'ni i mol(it)va iz'vede iz(rai)le ot raboti ejupataiskie. Post' .k. (= 40) d'ni i m(o)l(it)va ot osueniě i(su)sa nav'jiiina ni s'plenue amaleka pobědi. Post' .k. (= 40) dni i m(o)l(it)va iv(a)na ap(osto)la iz'b(a)vi ot patom'skoga otoka. Post' .k. (= 40) d'ni i m(o)l(it)va teklu d(ě)vu ot og'na v' ki vržena biše izb(a)vi. Postom' i m(o)l(it)vami s(ve)ta margarita čela bi i ot utrobě z'mieve izide. Postom' i m(o)l(i)tvoju trih' otrokь ot peči ogan'ne iz'b(a)vi. Postom' i m(o)l(it)voju elizabětu k s(ve)tih' čislu pridruži. Mnozi s(ve)ti otci i m'nisi i eremiti živuče v' pustinah' postom' i m(o)l(it)v(a)mi vnidoše v n(e)b(e)sa dobro zaisto i s(ve)to e(st)ь post' čist' i m(o)l(it)vu čistu prinositi b(og)u i podanie al'mužnoga s' ljubav'ju i s veru čistu i s'měrenu. I ki ovo čine poidut' v rai. o b(o)ž(e) i(su)se k/.../ žive i c(a)rstvue b/.../ v vse věki v/.../ amenъ] Berč Ø] IVa48 Ne čudite (se) br(a)tě da g(ospod)ь

n(a)š is(u)h(rǫst)ь d'ěvlu iskusiti se poda i na to v mir pride i nas' r(a)di umrěti spodobi se / Vi že v postě i v molitvě prebivaite da budete pridružnici s(ve)tim' izbranim' bož'im' v v(ě)ki v(ě)kom' am(e)n'.] Žgomb ne čudite se bratiě moě draga da g(ospo)d(i)n naš is(u)h(rǫst)ь d'ěvlu iskusiti se poda i pregovara se š nim na to bo pride v svet da udi svoimi nas od d'ěvla izbaviti rači tako i vi bratě prebivate v poste i v molitve i v čistote i v lubave i va almuštve da budete pridružnici s(ve)tim izibranim božjim da po teh dobreh deleh i mi premožemo d'ěvla i od boga život večni primemo v ki nas privedi otac i sin i duh sveti amen.

6. Место сборника Берчича по отношению к другим хорватским спискам

6.a. Сборник Берчича отличается от других хорватских списков

ισχυεσθε και ανδριζεσθε – Sin34 крѣпите сѧ' и мжжанте сѧ] Vind137 крѣпите сѧ и

стврѣжанте] Oxf ukrepite se i s'toite t'vrdo] Berč krěpimo se i **ut'vrdimo** se] IVa48

ukrepite se i stoite tvrdo] Žgomb ukrepite se i stoite tvrdo

Sin34 да аще побѣдимъ его' то нша четь и слава'] Vind137 да аще оделѣемъ емоу. наше есть

анѣлствен (!). и слава въ вѣкы] Oxf i ako premoremo nega to nam' čast' budet'.] Berč

Ako mu **odělěmo** i ubiemo ga to bude n(a)še c(a)rstvo hv(a)la i sl(a)va v(a) v(ě)ki]

IVa48 ako ga premoremo i udržimo sa anj(e)li nega to nam' velika č(a)st bude.]

Žgomb i ako pobedimo nega // to nam velika čast budet

6.b. Сборник Берчича совпадает с другими хорватскими списками

Sin34 странъж приемла' и нишиж мнѧж' нагиж оѣжъ бѣдна стѣшаж' жѣныж напоити

хромъж проводить' и мртва до гроба продитъ (!) ..остына твора' и реть (?) ги помлѣоуи ма'

нако сьгрѣшихъ тебѣ'] Vind137 гладьна накрьмитъ. и жждна напоитъ. нага оѣжѣтъ. и

збога помлѣетъ и срѣцель и оумомъ смѣрнить сѧ. помышлѣж ѿ сжднѣмъ дѣни мртва до гроба

проводитъ. личнаж мтвож реть] Oxf primu nega opet'. Ako stran'nega spokoii ubogomu

al'mužno podast' lačna napita žaina napoi naga odie nemoč'na i tam'nič'nika

poh(o)dit' m'rtva do groba sprovođit' m(o)l(i)tvu rečet' g(ospo)d(i) pomilui.] Berč

Potom' se paki ne pokaе lač'na ne napita ni napoi. Naga ne oblěčety Stran'nago i

put'nago ne vspokoi. Nemoč'noga I uznoga ne pohodi. Mrtvoga do groba ne

vsprovoditъ. I pride emu s'mrt'] IVa48 Ako stranna spokoit'/ niču almužno podast'

lač'na napita žaina napoit' naga oděet' bolečago i ki e v tamnici pohodit' mrtvoga

do groba sprovođit i m(o)l(i)tvu r(e)čet za nega] Žgomb ako stranna i uboga spokoit

ubogu almužno podast i lačna napita ža(i)na napoi naga odene nemočnika i uznika

pohodi mertnoga do groba sprovođi crekav počtue boga moli

και εκελευσεν νεφελην εκ του ουρανου επι ποδας κρεμασθηναι αυτου – Sin34 повелѣ тако

мльни прити облакоу с нбе' пжти днѧвола' и обѣснити' стрѣмоглавь за пѧтѣ'] Vind137

повелѣ облакоу свазати днѣвола за патѣ. и възъвыси и. ѿ обѣси его. стрѣмоглавь прѣдъ
гдѣмь] Oxf I zap(o)v(ě)da i(su)sъ ob' laku prikloniti se na z(emlju). I vzeti d'ěvla i
obisiti ga za petu strmoglavъ v' oblacех' visoko.] Berč I zapov(ě)da ga oblaku
obis(i)ti ga za nozi doli.] IVa48 I zapov(ě)dě i(su)s překloniti se oblaku n(a)
z(e)mlju i vzeti d'(ě)vla i oběsiti ga za noge dolu glavu va oblacěh' visoko.] Žgomb
i zapoveda i(su)s prikloniti se oblaku na zemlu i vzeti děvla i obesiti ga za petu
strmoglava va oblacех visoko

7. Отношение Оксфордского сборника к сборнику Берчича

Sin34 да не скончѣтѣть законь] Vind137 да са писаниѣ скончѣтѣть ѿ мнѣ] Oxf da ne **pogib'net'**
rič' b(o)žie] Berč Dъ ne s'končajut' se knigi] IVa48 da ne skončæet se sl(o)vo
b(o)žie] Žgomb da ne **pogibnet** slovo božie

Sin34 ни хошѣж чести с нимъ имѣти] Vind137 и не хошѣж части имѣти с нимъ] Oxf i neču š' nim'
dela imiti] Berč I ne hoču čes'ti imiti š' nim'] IVa48 Ne hoču bo š' nim česti iměti.]
Žgomb i neču š' nim **dela** imet]

Sin34 петре чемоу тако твориши:] Vind137 не твори зла] Oxf petre ča **činiš'**] Berč P(e)tre ne
stv(o)ri t(a)ko n(i)ne] IVa48 p(e)tre čto tv(o)riš'] Žgomb Petre ča **činiš**

Использованная литература

- Јовановић 2005: Томислав Јовановић, Апокрифи новозаветни, Београд 2005.
- Јовановић 2021: Т. Јовановић, Препирање ђавола са Исусом Христом у српском препису књижевностима 16, 2021, 85-115.
- Милтенова 2016: А. Милтенова, За синајския препис на «Прение на Исус Христос с дявола» и неговия контекст, Ж. Л. Левшина (сост.), Сло́ва и золота вязь Сборник статей памяти Вячеслава Михайловича Загребина (1942 – 2004), Санкт-Петербург 2016, 21-33.
- Пыпин 1862: А. Н. Пыпин, Ложные и отреченные книги русской старины, Санкт-Петербург 1862.
- Тихонравов 1863: Николай С. Тихонравов, Памятники отреченной русской литературы, I-II, Санктпетербург 1863 (= London 1973).
- Христова 2009: Б.Христова, В.Загребин, Г.Енин, Е.Шварц, Славянские рукописи болгарского происхождения в Российской национальной библиотеке – Санкт-Петербург, София 2009.
- Birkfellner 1975: G. Birkfellner, Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich, Wien 1975.

- Bonar – Čéplö 2023: Chance E. Bonar – Slavomir Čéplö, *The Dialogue between Jesus and the Devil. A translation and introduction*, Tony Burke (ed.), *New Testament Apocrypha. More Noncanonical Scriptures, Volume Three*, Grand Rapids, Michigan 2023, 36-64.
- Dürriegl 2019: Marija-Ana Dürriegl, *Motiv posta i molitve u hrvatskoglagoljskim tekstovima 15. i 16. stoljeća*, *Diacovensia: teološki prilozi* 27/4, 2019, 671-687.
- Miltenova 2018: A. Miltenova, *Slavonic Apocrypha: New Discoveries*, *New Perusals, Scrinium* 14, 2018, 273-288.
- Novaković 1884: Stojan Novaković, *Apokrif o prepiranju Isusa Hrista sa djavolom*, *Starine XVI*, 1884, 86-89.
- Polívka 1890: Gj. Polívka, *Opisi i izvodi ...*, *Starine XXI*, 1890, 200-203.
- Santos Otero 1981: Aurelio de Santos Otero, *Die handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen II*, Berlin – New York 1981.
- Sambunjak 2000: Slavomir Sambunjak, *jezik i stil hrvatskih glagoljskih prenja*, Split 2000.
- Strohal 1917: Rudolf Strohal, *Stare hrvatske apokrifne priče i legende (Sabrao iz starih hrv. glagoljskih rukopisa od 14. – 18. vijeka)*, U Bjelovaru 1917.
- Štefanić 1989-1970: Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, 1-2, Zagreb 1969-1970.
- Tadin 1953: Marin Tadin, *Glagolitic Manuscripts in the Bodleian Library*, Oxford, *Oxford Slavonic Papers IV*, 1953, 151-158 (+ 3 Abb.).
- Thomson 1985: Francis J. Thomson, *Apocrypha Slavica II: de Santos Otero, Aurelio*, *Die handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen II*, Berlin – New York, 1981, *The Slavonic and East European Review* 63/1, 1985, 73-98.
- Vasil'ev 1893: A. B. Васильев, *Anecdota graeco-byzantina*, Москва 1893.
- Vialova 2016: Глаголический сборник XV в. – Российская национальная библиотека. Собрание И. Берчича, ф. 67, Берч. № 5//Glagoljski zbornik XV. st. – Zbirka Ivana Berčića, f. 67, Berč. br. 5, Svetlana O. Vialova, Zadar 2016, 223 S. + Faksimileband (unpaginiert).